

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)- Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) İlişkisi ve Peyzaj Planlama Sürecinde Stratejik Çevresel Değerlendirmenin Önemi¹

Gizem CENGİZ GÖKÇE*, **M. Emin BARIŞ****

* Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Orman Fakültesi, Bartın Üniversitesi /TÜRKİYE

** Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ziraat Fakültesi, Ankara Üniversitesi / TÜRKİYE

Email: gcengiz@bartin.edu.tr

Özet

Gelişim sürecini tamamlamamış ülkelerde temel hedef mümkün olduğunca kısa sürede sanayileşme ve gelişmedir. Bu nedenle çoğu zaman sanayileşme ve gelişmenin çevreye ve/veya doğaya olabilecek olumsuz etkileri yeterince tartışılmamaktadır. Sürdürülebilirliği hedefleyen planlama yaklaşımının araçlarından birisi olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) birçok ülkede etkin olarak kullanılmaktadır. Fakat son yıllarda, ÇED'in yalnızca proje bazında koruyucu önlemler içeren bir etki değerlendirme aracı olduğu görülmüş ve bu durum ÇED'e karşı birtakım endişeleri doğurmuştur. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için oluşturulan araçların son noktası olarak Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada; Türkiye'de henüz yasal bir statüye sahip olmayan SÇD çalışmalarında, ekolojik tabanlı bir meslek sahibi olan peyzaj mimarlarının etkin olarak yer almasının gerekliliği ve önemi, ÇED ve SÇD kavramları arasındaki ilişki incelenerek vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Etki Değerlendirmesi, Stratejik Çevresel Değerlendirme, Peyzaj Planlama, Peyzaj Mimarlığı

¹ Bu araştırma, Gizem CENGİZ GÖKÇE tarafından Prof. Dr. M. Emin BARIŞ'ın bilimsel danışmanlığında Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda hazırlanan yüksek lisans tezinden özetlenmiştir.

Relation of Environmental Impact Assessment (EIA) and Strategic Environmental Assessment (SEA) and the Importance of Strategic Environmental Assessment in Landscape Planning Process

Abstract

The main goal in the countries which have not completed their development progress is industrialization and development just as soon as possible. Therefore, negative effects of industrialization and development on environment and/or nature cannot be mostly discussed adequately. One of the planning approach instruments that targets sustainability, Environmental Impact Assessment (EIA) is used in many countries effectively. But in recent years, that has understood; EIA is an impact assessment instrument that contains defensive preventions only on the basis of projects and this situation has caused some concerns against EIA. In this direction, Strategic Environmental Assessment (SEA) exists as the final point of the instruments which are formed to provide sustainable development. In this study; the importance and the requirement of effectively taking a role of landscape architectures that have ecological based job, in the SEA workings which isn't have got a legal status in Turkey yet, are emphasized by reviewing the relations between EIA and SEA concepts.

Keywords: Environmental Impact Assessment, Strategic Environmental Assessment, Landscape Planning, Landscape Architecture

Giriş

Sanayileşme ve/veya ülkelerin gelişme çabalarının çevreye ve/veya doğaya olabilecek olumsuz etkileri genellikle önceden yeterince tartışılmamakta, çevrede ve/veya doğada olumsuz etkiler ortaya çıktıktan sonra alınan önlemler ise çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle gelecekteki çevre ve/veya doğaya yönelik oluşabilecek olumsuz etkileri ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için kullanılabilir bazı araçlara gereksinim duyulmakta ve bu araçların geliştirilmesi gündeme gelmektedir.

ÇED, 1970'li yıllarda Avrupa'da önem kazanan önlem alma prensibine dayanmaktadır. Bu yaklaşım 1983'te Çevre Kanunu sonrasında Türkiye'de de uygulanmaya başlanmış ve bu kapsamda 1993 yılında ÇED Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle genel çerçevesi çizilen ÇED'in amacı "*ekonomik ve sosyal gelişmeye engel olmaksızın çevre değerlerini ekonomik politikalar karşısında korumak, planlanan bir faaliyetin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkilerin önceden tespit edilip gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak*" şeklinde belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2008). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi ÇED, bir hedef olmanın aksine bir araç olarak görülmüştür.

Bu doğrultuda uygulanan ÇED, yalnızca proje aşamasında yani uygulamanın sonunda etkili olacak şekilde devreye giren ve koruyucu önlemler içeren bir etki değerlendirme aracı olmuştur (Aydın, 2003). ÇED'in dünya üzerindeki hızlı ekonomik gelişimden kaynaklanan çevresel etkileri indirgemekteki yetersizliği yeni arayışların nedeni olmuş ve SÇD kavramı sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için oluşturulan araçların en son noktası olarak karşımıza çıkmıştır. SÇD süreci; karar verme sistemine çevresel gereklilikleri de entegre eden, geniş ölçekli bir çevre yönetim aracıdır.

Bu çalışmada; Türkiye'de yasal bir statüye sahip olmayan SÇD ile ÇED süreçleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş, ekolojik tabanlı planlama ve tasarım konularında uzmanlaşan bir mesleğe sahip olan peyzaj mimarlarının, yasal statüye kavuştuğu andan itibaren SÇD'nin etkin bir biçimde kullanılabilmesine yönelik temel bilgiler ışığında, SÇD çalışmalarında yer almasının gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Çalışma kapsamında çevresel değerlendirmede iki araç olan ÇED ve SÇD kavramları tanımlanıp kıyaslanarak bu süreçler arasındaki ilişki incelenmiş ve SÇD'nin çevre yönetimine getirdiği yeniliklerden bahsedilerek, Türkiye genelinde SÇD'nin uygulama olanaklarının geliştirilmesi bağlamında bazı öneriler getirilmiştir.

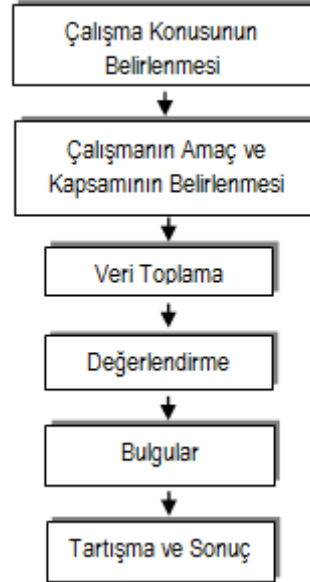
Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini; ÇED ve SÇD kavramlarıyla ilgili hazırlanmış yönetmelikler raporlar, makaleler, bildiriler ve örnek projeler gibi dokümanlar oluşturmaktadır.

Çalışmaya ilişkin veri toplama işlemi sırasında üniversite kütüphanelerinden, çeşitli elektronik kütüphane kaynaklarından ve bazı uluslararası yayın arama motorlarının dokümanlarından faydalanılmış, ağırlıklı olarak bu konuda yapılan tez çalışmaları ve bunun yanı sıra internet yoluyla ulaşılan yerli ve yabancı yayınlar kullanılmıştır. Ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlarda çalışan yetkililerle de sözlü görüşmeler yapılarak bilgi toplanmıştır.

Bir envanter ve kaynak araştırmasına dayanan çalışmanın yöntemi; konuya ilişkin verilerin toplanması ve bu verilerin incelenip analiz edilerek değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Çalışmada öncelikle konuyla ilgili genel teorik bilgiler verilmiş, kavramlar, yönetmelikler incelenerek, bu kavramlar arasındaki ilişkiler grafiklerle desteklenerek ortaya konulmuştur. SÇD yaklaşımının çevre yönetimine getirdiği/getireceği yeniliklerden bahsedilerek, Türkiye’de SÇD çalışmalarının yaygınlaştırılmasına yönelik öneriler getirilmiştir. Çalışmaya ait genel akış şeması şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın genel akış şeması

Bulgular

Bu bölümde ÇED ve SÇD kavramları tanımlanıp karşılaştırılarak bu kavramların tarihçelerine kısaca değinilmiştir. Planlama ve SÇD ilişkisi ortaya konularak bu çalışmalarda peyzaj mimarlığının yerinden bahsedilmiştir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Süreci ve Tarihçesi: II. Dünya Savaşı’ndan sonra başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupa ve Japonya’da tüketim ekonomisi hız kazanmıştır. Bu sistem; çevre maliyetini göz önünde bulundurmamakla birlikte, kaynakların artan bir biçimde sömürülmesi sürecini de beraberinde getirmiştir (Seyhanlı, 2005). Çevre yasalarının ilk örneklerinde ÇED’e dair ilk ipuçlarının yerini almaya başladığı görülmektedir. Örneğin Napolyon, 1910 yılında bir kararname ile tehlikeli iş alanlarını kategorilere ayırmıştır (Çabuk, 2006). 1950 ve 1960’lı yıllarda giderek öne çıkmaya başlayan çevre koruma bilincinin sonucu olarak çevreyi etkilemesi muhtemel olan çeşitli faaliyetlerin irdelenmesi ve ekonomik karar süreçlerine çevre bileşenlerinin de dâhil edilmesi istenmeye başlanmıştır (Çabuk, 2010). Önerilen bir faaliyetin çevre üzerindeki olası etkilerini sistematik olarak inceleyen etkin çevre yönetim araçlarından biri olarak ÇED bu süreçte gündeme gelmiştir.

Ülkemizde 7 Şubat 1993 tarihinde çıkartılan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, ÇED sürecinde uygulanacak teknik ve idari esaslarla, bu esaslara göre hazırlanacak ÇED raporu, ÇED ön araştırma raporu, ÇED ön araştırma kontrol listeleri ve değerlendirme tablolarının hangi tip faaliyetle ve hangi yöreler için isteneceğini, kapsamının ne olacağını, izleme ve denetlemelerle yetkili merciler ÇED raporunun hangi kurum ve kuruluşlarca

hazırlanacağına ilişkin hususları kapsamaktadır. ÇED Yönetmeliği'nde (2008) Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), “gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalar” şeklinde tanımlanmaktadır.

Sağlıklı yürütülen bir ÇED sürecinin şeffaflığı ve çok boyutluluğu sayesinde herhangi bir projenin uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek olası etkilerin, tasarım aşamalarında engellenmesi mümkün olabilmektedir. Bunun yanı sıra önerilen projeye çeşitli alternatiflerin getirilmesi ve incelenmesi, çevresel faydaları artırmada ve proje sahibine maliyeti azaltabilecek başka seçenekler de sunma ve halkın katılım süreci ile ilgili taraflar ve ilgili kamu kurumları arasında güven duygusunu oluşturma konularında da katkı sağlanmış olmaktadır.

Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Süreci ve Tarihçesi: Sanayi devrimiyle ortaya çıkan çevresel kirlenme zaman içerisinde noktasal kaynaklı olmaktan çıkıp kümülatif etkileri de dikkate alınması gereken bir konu haline gelmiştir. Bunun yanı sıra ortaya çıkan bazı çevresel sorunların dünyanın tamamını etkiliyor olması ortak bir gelecek kaygısını ve bu sorunlara bütüncül yaklaşma ihtiyacını da birlikte getirmiştir (Aydın, 2003).

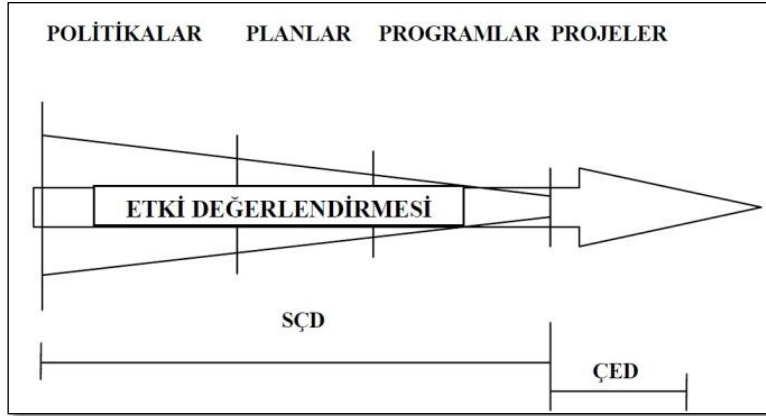
ÇED'in, planlama sürecinde en son basamakta yer alması bakımından çevreye ve doğaya olan zararın erken aşamada azaltılmasında yetersiz kaldığı görülmüş ve proje bazındaki faaliyetlere çerçeve oluşturan politika, plan ve programların çevresel etkilerinin en aza indirgenebilmesi için yeni arayışların sonucu olarak SÇD kavramı ortaya çıkmıştır. Şahin'e (1998) göre SÇD, çevresel değerlerin karar alma sürecine katılması açısından önemlidir. SÇD'de dikkate alınması gereken bazı temel ölçütler vardır. Bunların başında SÇD'nin yol gösterici olması gerektiği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra SÇD süreci katılımcı bir süreçtir ve karar vermede şeffaf olmalıdır. Ayrıca, gözden geçirme ve kapsam belirleme bu süreç için vazgeçilmezdir. Görüşmeler ve halkın katılımı SÇD sürecinin çeşitli aşamalarında yol gösterici olmalıdır. Halkı bilgilendirmenin yanı sıra, halkın katılımı görüşmeleri SÇD'nin en belirgin süreçlerindedir. Çünkü SÇD'nin etkinliğinin güçlendirilmesi için halkın katılımı konusunun etkinleştirilmesi gerekmektedir. Çabuk'a (2006) göre; politika, plan ve programların değerlendirilmesi ihtiyacının, ilk kez 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Çevre Koruma Yasası ile birlikte hayata geçirilen ÇED'in bir uzantısı olarak doğduğu söylenmektedir.

Stratejik karar alma mekanizmalarına çevrenin entegrasyonunda SÇD, önemli role sahiptir (Palabıyık vd., 2006). Çevresel değerlendirmenin ve gelişmeye yönelik yapılan plan, program çalışmasının aynı zamanda yürütülmesi, bütün aşamaların halkın ve ilgili tüm kuruluşların katılımına açık olması, çevresel değerlendirmenin ayrıntılardan uzak olması, bölgenin geleceği için uzun dönemli değerlendirmeler yapılması, üst ölçekte bulunan çözümlerin alt aşamalardaki sorunları daha oluşmadan çözmesi sonucunda paradan ve zamandan tasarruf sağlaması ve alınan kararların yerel ya da bölgesel otoritelerle paylaşılması ve görüşlerin karar mekanizmasına dâhil edilmesi SÇD'nin çevre yönetimine getirdiği yeniliklerdendir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı², 2010).

² Çalışmanın yapıldığı dönemde bu isimde olan bakanlık, 04.07.2011 tarihli 27984 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 644 sayılı KHK ile “T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” ismini almıştır.

ÇED ve SÇD'nin Karşılaştırılması: ÇED ve SÇD, çevre koruma ve çevresel değerlendirme hiyerarşisi içerisinde iki farklı basamağı temsil etmektedir. Bu iki kavram arasında farklılıklar görülse de temelde birbiriyle yarışan iki kavram değil, birbirini tamamlayan süreçler olarak değerlendirilmelidir.

SÇD, ÇED sürecinin eksikliklerini ve yaşanan zorlukları çözmek için kullanılan bir araç değildir (Serter, 2005). SÇD sürecinin uygulanmasının ÇED sürecine olan ihtiyacı ortadan kaldıracakları düşünülmemelidir. Şekil 2'de SÇD ve ÇED'in etki değerlendirme hiyerarşisindeki yerleri gösterilmiştir.

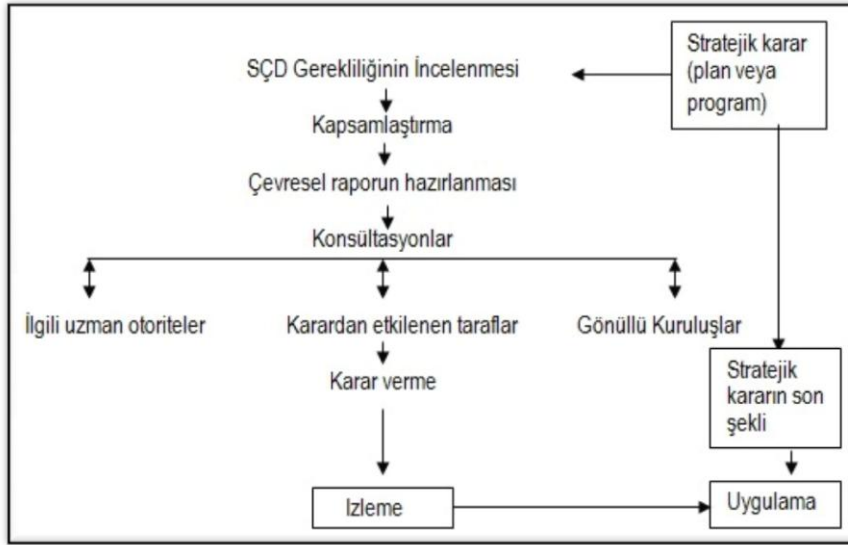
Şekil 2. SÇD ve ÇED'in etki değerlendirme hiyerarşisindeki yeri (Partidario 2002)

ÇED ve SÇD'nin birbirinden farklı ilgi alanları ve kapsamaları vardır. ÇED ve SÇD arasındaki farklılıklar tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. ÇED ve SÇD arasındaki farklar (Partidario, 2002)

	SÇD	ÇED
Ele aldığı konular	Stratejiler, vizyonlar, kavramlar	İnşaat ve işletme faaliyetleri
Karar verme basamağı	Politika, plan, program	Proje (faaliyet)
Karar sürecindeki rolü	Yardım edici, kolaylaştırıcı	Yönlendirici, yaptırım sahibi
Alternatifler	Mekânsal, teknolojik, ekonomik, sosyal ve fiziksel stratejilere ilişkin alternatifler	Mekân, tasarı, inşaat ve işletme tekniğine ilişkin alternatifler
Etkinin ölçeği	Makro ölçek (küresel, ulusal, bölgesel)	Mikro ölçek (genellikle yerel)
Etkinin kapsamı	Sürdürülebilirlik kavramı içerisinde ekonomik ve sosyal konular, fiziksel ve ekolojik konulardan daha çok ele alınabilir.	Sürdürülebilirlik perspektifi kapsamında ele alınan fiziksel ve ekolojik konular ekonomik ve sosyal konulara göre önceliklidir.
Zamanlama	Uzun ve orta vade	Orta ve kısa vade
Temel bilgi kaynakları	Ulusal çevresel stratejik raporlar, Yerel Gündem 21, istatistiksel veriler	Arazi çalışmaları, numune analizleri, istatistiksel veriler
Bilgi çeşitleri	Genellikle tanımlayıcı ve soyut bilgilere dayanarak çalışmaktadır.	Genellikle sayısal verilerle çalışmaktadır.
Karar verme süreci içerisinde etkisi	Kesin olmayan, belirsiz	Kesin ve belirli
Çıktılar	Genel, yüzeysel	Detaylı
Halkın katılımının süreç içerisinde rolü	Halkın katılımı süreci vardır.	SÇD'ye göre daha etkili bir halkın katılımı süreci vardır.

Planlama ve SÇD İlişkisi: Planlama süreci ve SÇD birbiriyle entegre yürüyen süreçlerdir. Planlama sürecinin başlamasıyla birlikte SÇD süreci de başlamış olmakta ve bu sürecin her aşamasında devreye girmektedir. Bu özellik, SÇD'ye özgü olup bu yolla planlama sürecinin ilerleyen aşamalarında geri dönüşe izin verilmemiş olmaktadır. Süreç boyunca çevre ile ilgili makamlar ve plancı otoritelerin, sivil toplum örgütlerinin, ilgili tüm tarafların birlikte iletişimi ve kararın bu yönde şekillenmesi geri dönüşü engellemektedir. Planlama pratiğine getirdiği iletişimci ve uzlaşmacı yapı ile plan ortaya çıktıktan sonra gözlemlenen anlaşmazlıkları ve uygulamadaki gecikmeyi engelleyecek, tüm tarafların ve yöre halkının planı daha başlangıçta sahiplenmesini sağlayabilecektir (Aydın, 2003). Planlama süreci ve SÇD sürecinin birbiri ile entegre akışı şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3. SÇD ve planlama süreci (Aydın, 2003)

SÇD, ekonomik ve çevresel ölçütleri bir uyum içinde karar verme mekanizmasına dâhil etmekte ve sürekliliği sağlanmaya çalışılan gelişimin, çevreye ve doğaya olan etkilerinin en aza indirgenmesinde ve/veya ortadan kaldırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu durumda SÇD'nin ilgili tüm tarafların sürece katılımını sağlaması ve süreç içerisinde birden çok alternatifin değerlendirilmesine de katkısı vardır.

SÇD süreci, insan ve çevre ilişkisinin birinci planda tutulmasını sağlamaktadır. Peyzaj planlamanın yardımıyla toplum kendi çevresi hakkında kapsamlı olarak bilgilenmekte ve bunun bir sonucu olarak çevreyle ilgili kararların alınmasında önemli bir yere sahip olmaktadır (BFN Federal Agency for Nature Conservation, 2010). Peyzaj planları yapısı gereği çevreyi ve doğayı göz önünde bulundurmaya zorludur. SÇD de çevresel etkilerin değerlendirilmesi konusunda yoğunlaştığından bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülmemelidir.

Planlama, ÇED ve SÇD Çalışmalarında Peyzaj Mimarlığı: Peyzaj Planlama genel anlamda; peyzajların iyileştirilmesi, onarımı ve yaratılması için yapılan eylemi ifade etmektedir. Ergin (2004) peyzaj planlamayı; fiziki bir alan olarak doğanın sahip olduğu ekolojik/doğal enerjinin, öncelikle ideolojik-toplumsal (kültürel) yapının belirlediği kültürel yaşama ilişkin ihtiyaçları gidermek için ele alınması, en uzun sürede en verimli biçimde yararlanma yollarının araştırılıp geliştirilmesi amacıyla fiziki planlama eyleminde bu amacı irdeleyen bir planlama eylemi olarak tanımlamaktadır (Demirel, 2007).

Peyzaj planlama çalışmalarında peyzajın tüm özelliklerinin görsel açıdan da değerlendirilmesi gerekmektedir. Peyzajın değeri, yalnız onu oluşturan fiziksel, biyolojik ve çeşitli insan aktiviteleri gibi değerleri değil, estetik ve görsel değerlerinden de kaynaklanmaktadır. Planlamada peyzajın genel özelliklerini ortaya koymak, herhangi bir koruma gerektiren alanı ya da olası gelişim alanlarını saptamak amacıyla yapılan çalışmalarda görsel analiz etkili olmaktadır (Açıksöz vd., 2000).

Etki değerlendirme araçları olan ÇED ve SÇD süreçlerinin koşulları peyzaj planlama kapasitesini güçlendirmek için kullanılmaktadır. Düzenleme ölçütlerinin hazırlanması,

öngörülerin hazırlanması ve alternatif planların düzenlenmesi SÇD için vazgeçilmez unsurlardır (BFN Federal Agency for Nature Conservation, 2010). SÇD aşamaları peyzaj planlamaya doğrudan katkıda bulunurken peyzaj planlama, yaptığı araştırmalar ve aldığı yönetim kararlarıyla SÇD sürecini kapsamaktadır. Bu bağlamda peyzaj planlama süreci ve SÇD birbirine kılavuzluk ettiği görülmektedir.

Planlama çalışmaları pek çok meslek disiplinin birlikte çalışmasını ve ortak karar almasını gerektiren bir süreçtir. Sorunların, bu sorunların çözümlerinin ve alternatiflerin çok çeşitlilik gerektirdiği, kompleks bir yapıya sahip, etkilendiği ve onu etkileyen faktörlerin yapaydan doğal faktörlere kadar değişiklik gösterdiği, içinde yaşayan insanların talep ve ihtiyaçlarıyla şekillenen bu sistem çok bakış açılı, farklı uzmanlıklara sahip ekiplerce çözümlenip, değerlendirilebilmekte ve başarılı bir şekilde geleceğe taşınabilmektedir. Bu ekip içinde de doğayı kullanma yeteneği, çevresel etmenleri ve faktörleri değerlendirme bilinci, insan odaklı çalışma anlayışı, estetik ve fonksiyonel bakış açısı ve görüşü ile peyzaj mimarlığı meslek disiplini de tasarım çalışmalarında olduğu kadar, planlama çalışmalarında etkin rol almalıdır. Mesleğin çalışma alanlarının Türkiye koşullarında tam olarak kavranamamış olması karar verme ve planlama aşamasında yaşanan eksikliğin temel nedenidir (Bulut vd., 2010).

Peyzaj Mimarlığı mesleği çevreyi, doğayı bir bütün olarak sistematik bir şekilde ele almakta ve peyzaj bileşenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini irdelemektedir. Peyzaj Mimarlarının, alan kullanım kararlarında değişikliğe neden olan farklı plan kararlarının, doğaya olan etkilerinin en aza indirgenmesinde önemli görevleri bulunmaktadır. Alınan tüm kararların peyzajla uyumunun sağlanmasında, taşıma kapasitelerinin aşılmasının önlenmesinde, koruma-kullanım dengesini sağlayacak önemli meslek disiplinlerinden biri peyzaj ekolojisi temeline sahip olan Peyzaj Mimarlığıdır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde uluslararası düzeyde etkili olan çevre sorunlarının çözümü ve buna bağlı olarak ortaya çıkmış sürdürülebilir gelişme kavramı, çevre yönetimini şekillendiren temel unsurdur. Bu kavramın uygulanabilmesi için çeşitli politikalar, stratejiler ve bunların uygulama araçları oluşturulmuştur. ÇED ve SÇD de uygulama aracı olarak, bir karar alınırken çevre ögesinin ön planda tutulmasını amaçlayan uygulama araçlarıdır.

Stratejik karar alma mekanizmalarına çevrenin entegrasyonunda SÇD, önemli bir role sahiptir. SÇD, plan, program ve politikaların çevre üzerindeki önemli etkilerinin ve bunların sonuçlarının karar alma süreçlerinde dikkate alınmasını amaçlamaktadır. SÇD ile tüm sektörler için çevresel değerler karar alma süreçlerine katılmış olmaktadır.

SÇD uygulamaları genellikle gelişmiş ülkelerde görülmesine karşın, bu konu, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler için, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda gelişmelerini sağlamaları açısından daha önemlidir (Say, 2004). Türkiye için ise konunun diğer bir açıdan önemi, Avrupa Birliği'ne girme süreci içinde ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2003) kapsamında değerlendirilebilir. Türkiye Avrupa Birliği'ne aday ülkedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Ulusal Uyum programı hazırlanmış ve Avrupa Birliği'ne sunulmuştur. SÇD, Türkiye'nin uyum sağlaması gereken konulardan biridir. Bu bağlamda AB SÇD Direktifi doğrultusunda Türkiye'de Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği çıkarılma hazırlıklarına başlanmış ve taslak bir yönetmelik hazırlanmıştır.

SÇD bütüncül yaklaşımı; küreselleşme, sürdürülebilirlik ve benzeri kavramların uygulama alanına aktarılmasına yönelik çalışmalarda giderek önem kazanırken, ÇED halen etkin bir araç konumunda olmakla birlikte yapısı gereği bireysel faaliyetlerle sınırlı kalmaktadır. Erken karar aşamasında plan, proje ve olası yatırımları mevcut durumla ilişkilendirerek sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmada en akılcı araç olarak görünen SÇD kullanımını bu nedenle kaçınılmazdır (Yücel, 2001; Say, 2004).

Türkiye coğrafyası ve nüfusunun büyüklüğüyle birçok ülkeden ayrılmaktadır. Buna gelişmekte olan bir ülke olması ve kalkınma gerekliliklerinin aciliyeti de eklendiğinde bu çevresel değerlendirme aracının uygulanmasındaki başarı konusunda soru işaretleri oluşabilecektir. Türkiye’de SÇD süreci T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı* tarafından hazırlanan ve kamuoyunun bilgisine sunulan taslak yönetmelikle belli bir düzeye gelmiştir. Ancak unutulmaması gereken, yasal düzenlemelerin varlığı kadar önemli olan onların hayata geçirilmesi gereğidir. Konuya ilişkin diğer değerlendirme ve öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Ülke genelinde arazi kullanım planları da dâhil olmak üzere tüm plan ve programlarda, SÇD’nin yapılabilmesi için gerekli hazırlıkların tamamlanması gerekmektedir.
- ✓ Bu doğrultuda bu çalışmanın yapıldığı günlerde henüz tamamlanmamış olan SÇD Yönetmeliği’nin en kısa sürede çıkarılması önemlidir.
- ✓ SÇD’nin etkili bir biçimde yaşama geçirilebilmesi için yalnızca yasal düzenlemelerin yapılması yeterli değildir, bunun yanı sıra SÇD konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması ve gerekli teknik altyapının oluşturulması ve veri tabanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.
- ✓ SÇD konusunda başta T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı* olmak üzere, ilgili diğer kurumların kapasitelerini geliştirme/egitim faaliyetleri için bu fonlardan kaynak ayrılması önemlidir.
- ✓ Türkiye’deki planlama pratiğinde, SÇD, planlama süreçlerinin başlangıcında yer aldığı zaman, ekolojik temele dayalı ve doğal kaynakların göz önüne alındığı, sürdürülebilir kaynak kullanımını sağlayan planlar üretilebilecektir.
- ✓ Etkili bir SÇD sisteminin yaşama geçirilebilmesi için, kısa vadede, yurt dışındaki uygulama ve raporlandırmalar izlenmeli, ÇED ve SÇD uygulamalarına yönelik güncel konularla desteklenmiş eğitim programları düzenlenmeli, lisansüstü düzeyde programlar açılmalı ve sektörlerle ilişkin SÇD rehberleri hazırlanmalıdır.

Sonuç olarak, ekonomik öncelikleri olan bir ülke olan Türkiye’de SÇD’nin gerektiği gibi uygulanmasının zaman alacağı bir gerçektir. Yapılan SÇD çalışmalarında peyzaj planlama sürecinin üzerinde yeteri kadar durulmadığı ve ekoloji söz konusu olmasına karşın gerekli meslek disiplinlerinin çalışmalarda yer almasının öneminin, yeterince anlaşılmadığı görülmüştür. SÇD konusunu sahiplenme bakımından erken aşamada yapılacak girişimler ve oluşturulacak bilinç, peyzaj mimarlarına bu durumu değiştirebilme şansı verecektir.

KAYNAKLAR

Resmî Gazete, 2008. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği. 17.07.2008 tarihli 26939 sayılı Resmî Gazete.

- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010. Web sitesi: http://www.cevreorman.gov.tr/co_05.htm Erişim Tarihi: 09.02.2010.
- Resmî Gazete, 2011. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 04.07.2011 tarihli 27984 sayılı Resmî Gazete.
- BFN Federal Agency for Nature Conservation, 2010. Landscape Planning – The basis of sustainable landscape development Web sitesi: http://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/themen/landschaftsplanung/landscape_planning_basis.pdf Erişim Tarihi: 15.09.2010.
- Açıksöz, S. ve Tanrıvermiş, E. 2000. Planlamada Kırsal Peyzajın Önemi, Sorunlar ve Öneriler. Kırsal Çevre Yıllığı 2000. Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, 44-65.
- Aydın, M. 2003. Stratejik Çevresel Değerlendirme(SÇD). Planlama Dergisi, (2003/1, 19-25.
- Bulut, Y. ve Atabeyoğlu, Ö. 2010. Kent Planlamasında Peyzaj Mimarlarının Yeri ve Önemi. III. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi, Cilt: IV/1494-1503.
- Çabuk, A. 2010. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Uygulamaları. Anadolu Üniversitesi. Web sitesi. http://www.akillisinif.anadolu.edu.tr/dosyalar/ppt/20080227/31_142.ppt Erişim Tarihi: 10.02.2010.
- Çabuk, S. N. 2006. Coğrafi Bilgi Sistemleri Destekli Stratejik Çevresel Değerlendirme Çalışması: Eskişehir Kenti İçin Toplu Konut Alanı Yer Seçimi. Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 203, Eskişehir.
- Demirel, Ö. 2007. Peyzaj Planlama Kapsam ve Uygulamaları. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, (2007/1-2); 4-15.
- Palabıyık, H., Yavaş, H. ve Önder, Ü. 2006. Çanakkale'de Çevre: Stratejik Çevresel Değerlendirme Yaklaşımı. Uluslararası Çanakkale Kongresi, 17-19 Mart, İstanbul, 1-14.
- Partidario, M. R. 2002. Strategic Environmental Assessment (SEA) Key Elements and Practices in European Approaches, Lisbon.
- Say, N. P. 2004. Stratejik Çevresel Değerlendirmenin Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Enerji Sektörü Örneğinde Araştırılması ve Bir Uygulama Modelinin Geliştirilmesi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 128, Adana.
- Serter, G. 2005. Çevresel değerlendirme sürecinin Türkiye'deki tarihsel gelişimi ve çevresel etki değerlendirmesi (ÇED)-stratejik çevresel değerlendirme (SÇD) ilişkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 95, Ankara.
- Seyhanlı, Ö. P. 2005. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 135, Adana.
- Şahin, Ş. 1998. Integrating Coastal Zone Management Practices. The Kriton Curi International Symposium on Environmental Management in the Mediterranean Region, Boğaziçi University, 191-199, İstanbul.
- Yücel, M. 2001. Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED). Baki Kitabevi, 298, Adana.